

***Lumesadu* – ‘tarina’ vai ‘lumikasa’ vai ei kumpikaan?**

Suomalaiset lukiolaiset viron sanoja tunnistamassa

PIRKKO MUIKKU-WERNER

MARIA HEINONEN

Itä-Suomen yliopisto

Itä-Suomen yliopisto

Tiivistelmä. On oletettavissa, että lähisukukielten puhujat ymmärtävät toisiaan jonkin verran ilman muodollista opetusta. Jotta tämääntapaista reseptiivistä monikielisyyttä voitaisiin edistää, on saatava tietoa siitä, mitä aineksia tunnistetaan ja miksi. Tässä artikkelissa keskitytään nimenomaan leksikaaliseen ulottuvuuteen. Suomalaisille lukiolaisille annettiin lista irrallisista viron sanoista, jotka heidän piti kääntää suomeksi. Normaalisti sanat tietysti esiintyvät jossain kontekstissa, mutta tässä yhteydessä haluttiin nimenomaan selvittää, miten yksittäisiä sanoja hahmotetaan.

Tulokset osoittavat, ettei tunnusmerkkisiä yhdyssanoja helposti hahmoteta vaan että prototyypin sana näyttäytyy yhdistämättömänä. Jos viron ja suomen sanojen kirjoitusasut poikkeavat toisistaan useamman kuin parin kirjaimen verran, testattava ohjautuu väärään tulokseen. Kielten samankaltaisuusoletus on vahva, joten ilman kontekstia lähes homonyymisiin mutta erimerkityksisiin petollisiin ystäviin langetaan. Jopa silloin kun vieraan kielen, esimerkiksi ruotsin, pohjalta olisi varsin helposti päädyttävissä *pilt*-sanan oikeaan käännökseen ‘kuva’, valitaan suomennokseksi melko vanhanaikainen sana ‘piltti’. Joskus kuitenkin vieraista kielistä etsitään apua merkitystä etsittäessä.

Vaikka tulokset ovat odotuksenmukaisia, niitä voidaan hyödyntää annettaessa ohjeita sekä petollisten että hyvien ystävien tunnistukseen. Väärät käännösvastineet antavat vihjeitä siitä, mihin

kannattaa kiinnittää huomiota. Lisäksi kysely kolmen testin sarjan ensimmäisenä osana antaa hyvän vertailupohjan jatkoa varten.

Avainsanat: reseptiivinen monikielisyys; kielisukulaisuus; ymmärtäminen; sanasto; petolliset ystävät

1. Reseptiivinen monikielisyys – läheiset sukukielet ja ymmärtäminen

Kielenopiskelijan lingvistisen tiedon katsotaan olevan peräisin muun muassa lähtökielestä, kohdekielestä ja muista mahdollisesti opiskelluista kielistä. Erityisesti oppimisen alussa tukeutuminen äidinkieleen on järkevä strategia, kun tietoa uudesta systeemistä on vielä vähän. Mikäli opetettava kieli ei muistuta äidinkieltä lainkaan, oppija ei pysty kytkemään uutta informaatiota tuttuun. Tällöin kieltenvälinen vaikutus puuttuu niin hyvässä kuin pahassa. Jos kielet ovat typologisesti samankaltaisia, lähtökielellä on kuitenkin suuri merkitys kohdekieleen tutustuttaessa. Varsinkin ymmärtämisessä kielisukulaisuudesta on voittopuolisesti hyötyä. (Ringbom 1987: 24–32, 50–53; 2007: 5.) Jos taas kielet eroavat toisistaan paljon, oppija joutuu turvautumaan muun muassa kielenulkoisiin vihjeisiin merkityksiä päätellessään.

Esimerkiksi skandinaavisten kielten puhujien uskotaan pystyvän kommunikoimaan toistensa kanssa siten, että kukin viestii äidinkielellään. Tällöin vuorovaikutus on reseptiivisesti monikielistä (termistä ks. esim. Zeevaert & van Thije 2007 ja ilmiöstä esim. Braunmüller 2007). Monikielisen viestinnän onnistumista ei kuitenkaan selitä pelkkä suzukielisyys, sillä erityisesti ruotsalaisilla ja tanskalaisilla on ongelmia toistensa ymmärtämisessä, kun taas norjalaiset ymmärtävät muita pohjoismaalaisia hyvin (Maurud 1976; Delsing & Lundin Åkesson 2005; Delsing 2007). Tutkimukset osoittavat, että ymmärrettävyyteen vaikuttavat kielten samankaltaisuuden lisäksi myös asennoituminen toiseen kieleen ja kontaktit siihen (Gooskens & Hilton 2010; oppimiseen vaikuttavista muista tekijöistä ks. Kaivapalu 2009: 383).

Kiinnostava kysymys on, miten virolaiset ja suomalaiset onnistuvat ilman muodollista opetusta saamaan selkoa toistensa kielistä. Oletuksena on, että sukukieleen suhtaudutaan yleensä suopeasti, joten asennoitumisen ei uskota olevan ymmärtämisen este. Tarkkailtavana on tässä yhteydessä pelkästään kirjoitetun kielen ymmärtäminen; tuottaminenhan vaatisi jo huomattavasti enemmän havaintoja ja kokemusta kohdekielestä. (Ks. myös Zeevaert & ten Thije 2007: 4.) Artikkelissamme, joka pohjautuu paljolti Heinosen (2011) kandidaatintyötään varten tekemään kyselyyn, keskitymme sanojen merkityksen tunnistamisen kuvaamiseen.

Alussahan ymmärtäminen nojautuu paljolti leksikaalisiin yksiköihin. Viime vuosisadan loppupuolelta lähtien sanastosta on oltu taas kiinnostuneita, vaikka se välillä on ollutkin syrjässä tutkimuksen keskiöstä. Pedagogisesti suuntautuneet tutkijat, esimerkiksi McCarthy (1990: viii) ja Meara (1997), korostavat, ettei kommunikaatio onnistu ilman riittävän laajaa sanavarastoa. Pelkkä kohdekielen kieliopin hallinta ei riitä. Sanasto ei ole ylipäänsä ollut kovin suosittu aihe suomi tai viro toisena ja vieraana kielenä -tutkimuksessa, vaikka oppijat pitävät sanojen opettelua tärkeänä osana opiskelua. Suomi toisena kielenä -näkökulmasta sanastoon ovat perehtyneet mm. Grönholm (1992), Voionmaa (1993), Puro (1999 ja 2000) ja Jantunen (2009).

Tässä artikkelissa esiteltä sanaston tuntemuksen testaaminen on osa suurempaa, Itä-Suomen, Tallinnan ja Jyväskylän yliopistoissa toteutettavaa REMU (*Receptive multilingualism: comprehension between closely related languages*) -hanketta, jossa on tarkoitus tutkia viron ja suomen ymmärtämistä monesta eri lähtökohdasta käsin. Nojautuen muita lähisukukieliä koskeviin tutkimustuloksiin (ks. esim. Lutjeharms 2007: 271–280 ja Hufeisen & Marx 2007) oletuksena on, että viron tai suomen puhuja hyödyntää monenlaisia strategioita selvittääkseen suomen- tai vironkielisten viestien sisällön. Joensuussa ja Tallinnassa on tekeillä erilaisia pilottitutkimuksia, joiden jälkeen kokeellisia menetelmiä hiotaan ja kehitetään edelleen. Nyt kuvattava testi on ensimmäinen kolmen testin sarjasta. Niissä tavoitteena on testata viron sanojen ymmärtämistä

ensiksi ilman kontekstia, toiseksi lausekontekstissa ja kolmanneksi koherentissa tekstikokonaisuudessa. Perimmäisenä päämääränä on löytää sellaisia kuvauksia ja strategisia ratkaisuja, jotka olisivat hyödynnettävissä opetuksessa ja oppimateriaalin tai verkkosanakirjan laadinnassa.

2. Aineisto ja menetelmä

Artikkelin aineisto on kerätty vuonna 2011 pienessä eteläsavolaisessa lukiossa. Informantteina on 32 lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijaa (17 naista, 15 miestä). He ovat opiskelleet englantia seitsemästä kahdeksaan vuotta ja ruotsia kolmesta neljään vuotta, joten he ovat tottuneet käsittelemään vieraskielisiä tekstejä ja heillä pitäisi olla kohtuullisen hyvä kielellinen päättelykyky. (Heinonen 2011.)

Informanttien tehtävänä oli kääntää 35 viron sanaa suomeksi (ks. lomaketta liitteestä 1). Lisäksi heitä pyydettiin ilmoittamaan muun muassa ikänsä ja sukupuolensa. Vastaukset kysymykseen, minkä verran informantit ovat olleet kosketuksissa viron kieleen, paljastavat, että 34 %:lla on ollut erittäin vähän (tai ei ollenkaan) tekemistä viron kanssa. Vastaajista 66 %:lla on jotain kokemusta viron kielestä: he mainitsevat esimerkiksi kuullessaan viroa televisiosta. Tehtävässä informantteja kehoitettiin paitsi kääntämään sanoja myös kirjaamaan se keino, jota he käyttivät sanan merkityksen ratkaisemiseen. (Heinonen 2011: 15–16.)

Osa testattavista sanoista on valittu niin, että niiden kirjoitusasu on hyvin samanlainen kuin suomalaisen vastineen; joidenkin samankaltaisuus on vähäisempää (ks. tarkempaa ryhmittelyä luvusta 3.1). Ensimmäiseen, niukimmin eroavien kategoriaan kuuluvat esimerkiksi sanat *haug* 'hauki' ja *paljastada* 'paljastaa'. Oletuksenamme on, että mitä enemmän sanat muistuttavat toisiaan, sitä helpompi vastaajan on päätyä oikeaan käännökseen (samansuuntaisesta oletuksesta ks. van Bezooijen & Gooskens 2007: 256). Käännettävien sanojen taivutusmuodot on vakioitu: nominit ovat yksikön nominatiivissa, verbit A-infinitiivissä. Partikkeleita testisanoihin ei sisälly. Niin sanottuihin sanakirjamuotoihin päädyttiin johdonmukaisesti, sillä esimerkiksi vierasta kieltä opeteltaessa

juuri näihin muotoihin tukeudutaan. Toki jotkin muut taivutusmuodot olisivat saattaneet olla helpommin tunnistettavissa: esim. *pealinna* olisi voinut olla vähemmän harhaanjohtava kuin *pealinn*, mutta toisaalta tällöin käänkösvastine olisi mitä todennäköisimmin ollut virheellisesti nominatiivimuotoinen. Ilman kontekstia informantin olisi ollut joistain sijamuodoista erittäin vaikea arvioida, mistä muodosta on kyse. Tässä vaiheessa halusimme edetä mahdollisimman yksinkertaisesta lähtötilanteesta käsin, joten ainoastaan sanakirjamuodot olivat käytössä. Näin saadaan näkyviin esimerkiksi loppuheiton mahdollinen ymmärtämistä haittaava vaikutus – loppuvokaaliksi on kuviteltavissa useampia vaihtoehtoja. Testissä on mukana myös yhdyssanoja, joiden hahmottaminen otaksutaan vaikeammaksi kuin yhdistämättömien sanojen (tämänsuuntaisista tuloksista ks. Möller 2007: 298).

Kun oikeille jäljille ohjaavaa kontekstia ei ole, informantin uskotaan arvelevan, että esimerkiksi sanan *särk* käänkösvastineeksi tarjoutuu ‘särki’ (tässä artikkelissa käänkösvastineet on merkitty puolilainausmerkkeihin), sanan *kurss* vastineeksi ‘kurssi, suunta’. Näihin merkityksiin voisi päätyä noudattaen loppuvokaalin lisäämisen menetelmää, jolloin yhtäältä tuloksena olisi virheellinen ‘särki’-käänkö ‘paidan’ asemesta, toisaalta oikea vastine ‘kurssi’. On varsin odotuksenmukaista, että kahdessa edellä kuvatussa, identtiseltä vaikuttavassa tapauksessa testattava käyttää merkityksen päättelyyn samaa strategiaa, mikä ei aina johda onnistuneeseen lopputulokseen. Ongelmallisia ovat niin sanotut petolliset ystävät eli ne sukukielten sanat, jotka eivät ulkoisesti juuri poikkea toisistaan mutta jotka tarkoittavat eri asioita. Myös tällaisia riskisanoja on sijoitettu testiin jo senkin vuoksi, että myöhempien kontekstisidonnaisten testien (ks. lukua 1) yhteydessä on tärkeää tietää, johtavatko petolliset ystävät ilman kontekstia automaattisesti harhaan.

Edellä on esitelty kaksi testisanojen ryhmää. Niihin kuuluvat sanat muistuttavat kirjoitusasultaan suomen sanoja, mutta osalla on sama, osalla eri merkitys kuin suomen sanoilla. Kolmanteen testisanojen ryhmään on valittu viron sanoja, jotka ovat epäsuorassa merkitysyhteydessä suomen sanoihin. Vastaaja joutuu miettimään sanan sisältöä ja käyttä-

mään kielellistä päättelykykyään. Vironkielinen sana (tai osa siitä) kytkeytyy käänkösvastineeseen semanttisesti joko läheisenä synonyymina tai jaetun semanttisen kentän kautta (semanttisista kentistä ks. Larjavaara 2007: 152–158). Esimerkiksi yhdyssanan *majahoidja* ‘talonmies’ alkuosa *maja* edustaa suomen *talo*-sanan alakäsitettä ja loppuosa *hoidja* sopii useaan kontekstiin, kun taas suomen *talonmies* on lähes idiomaattinen eikä niin läpinäkyvä kuin viron sana.

Neljäs ryhmä, vieraan kielen avulla pääteltävät sanat, testaa sitä, oivaltaako informantti myös viron kieleen tulleen lainasanoja. Vastajilla on kielitaitonsa avulla mahdollisuus verrata viron sanaa paitsi suomen myös ruotsin tai englannin sanaan.

Näiden eri testisanaryhmien ymmärtämistä analysoimalla pyrimme vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millaisia sanoja suomenkielinen puhuja ylipäänsä ymmärtää viron kielestä ja millaisia ei?
- 2) Auttaako sanojen äänteellinen samankaltaisuus tai merkityksen läheisyys sanojen ymmärtämisessä, vai johtaako se harhaan?
- 3) Onko englannin, saksan tai ruotsin kielestä apua viron kielen lainasanojen ymmärtämisessä?
- 4) Mitä strategioita vastaajat ovat käyttäneet sanojen kääntämisessä?

Vaikka analyysi on pääasiallisesti kvalitatiivista, joitain keskeisiä frekvenssejä on kuitenkin mainittu.

3. Samankaltaisuuden edut ja haitat

3.1. Samankaltaisuus auttavana tekijänä

Tässä luvussa käsittelemme muutamia viron sanoja, joiden yhdenmukaisuus suomen sanan kanssa helpottaa niiden kääntämistä. Van Bezooijen ja Gooskens ovat luokitelleet sukukielten sanoja niiden samanlaisuusasteen mukaan. Ne on jaettavissa neljään ryhmään läpinäkyvyytensä perusteella seuraavasti: a) **selvästi läpinäkyvät**, jolloin eri-

laisesta kirjoitusasusta huolimatta sanojen välillä ei ole ääntämiseroa, b) **melko läpinäkyvät** (eroa noin yhden kirjaimen verran), c) **melko läpinäkymättömät** (eroa muutaman kirjaimen verran) sekä d) **täysin läpinäkymättömät** (suurin osan kirjaimista on erilaisia). (Van Bezooijen & Gooskens 2007: 256.) Kyseistä luokittelua voidaan soveltaa verrattaessa toisiinsa myös viron ja suomen sanoja.

Aineistossa ensimmäisen ryhmän eli **selvästi läpinäkyvien** sanojen edustajana voidaan pitää sanaa *tädi*. Tosin testi kohdistuu kirjoitettuun kieleen, eikä viron *d*:n ja suomen *t*:n (lähes) samankaltainen ääntämys siten käy testattavalle mistään ilmi. *Tädi*-sanan oikea käännösvastine ‘täti’ on 31 vastauksessa. Muiden kannasta poikkeavasti yksi informantti päätyy ‘isään’. Hän perustelee vastaustaan englannin kielen vaikutuksella: pohjana käännökselle on sana *daddy*. Hän lähtee todennäköisesti englannin kielen ääntöasusta [dædi], jolloin eroavien elementtien määrä on lähes sama kuin suomenkielisessä vastineessa. Vieraskieli voi siis johtaa harhaankin, jos lainasanaoletus ulotetaan vääriin sanoihin. Lukiolaiset eivät ole selvillä siitä, että useimmissa kielissä sukulaissanasto on kielen vanhinta aineista ja harvoin korvattu lainasanoilla. Kun informantit ovat lukiolaisia, on otettava aina huomioon sekin mahdollisuus, etteivät kaikki vastaajat ole aina vakavissaan.

Toisiaan **melko läpinäkyvästi** muistuttavista sanoista selkein on *kurss* ‘kurssi’. Sana on loppuheittoinen, ja lisäämällä vokaalin *i* vastaajista 94 % (f = 30) päätyy ‘kurssiin’, 6 % (f = 2) ‘kurssiin/suuntaan’. Sanan *haug* kirjoitusasu eroaa kahdessa kohtaa käännösvastineesta ‘hauki’: siinä on sekä loppuheitto että *k*:n asemasta *g* (ääntöasu on kuitenkin sama). Vastaajista 63 % (f = 20) onnistuu päättelemään oikean vastauksen. Sen sijaan ‘haukka’-käännöksessä lisätty vokaali on väärä ja geminaattakonsonantti vastaisi viron *k*:ta, ei *g*:tä. Yksi tarjokas on myös verbi ‘haukkua’, jonka valintaa on mahdollisesti ohjannut onomatopoeettinen *hau*-sana. ‘Koira’ taas on looginen *haukkua*-assosiaation kautta. Myös ‘haulikko’, ‘haugi’ ja ‘halaus’ ovat ehdolla käännösvastineiksi.

Melko läpinäkyviksi ovat luokitettavissa myös verbit *paljastada* ‘paljastaa’ ja *tunnustada* ‘tunnustaa’. 81 % (f = 26) vastaajista kääntää sanan

paljastada oikein; ‘paljas’ on oikean käännösvastineen kantasana ja ‘paljastella’ puolestaan sen johdos. Ehdotettu ‘pääkaupunki’ voisi selittyä siten, että *paljastada* hahmottuisi yhdyssanaksi, jonka jälkiosa muistuttaa *stadi*-sanaa. Sen sijaan tarjokkaan ‘peili’ kääntämisen strategiat ovat mutkikkaammat; toki peili voidaan ajatella näyttävän kuvan, mitä voi pitää jonkinlaisena paljastamisena. Hieman paremmin, 88-prosenttisesti oikein ($f = 28$), osataan kääntää verbi *tunnustada*. Tarjokas ‘tunnussana’ on perusteltu, mikäli vastaaja on kiinnittänyt huomionsa teonsanan *tunnus*-alkuun ja kääntänyt yhdyssanaksi hahmottamansa sanan loppuosan *-tada* sinänsä loogiseksi perusosaksi ‘sana’, jota se tosin varsin vähän muistuttaa. Oikeaan ratkaisuun olisi päässyt kuitenkin vähemmällä “muutoksilla”, vain poistamalla viron verbistä *d*:n. Onko nomini sanaluokkana niin paljon prototyyppisempi kuin verbi, että tunnusmerkkinen yhdyssanakin hahmottuu ensisijaisemmaksi valinnaksi kuin teonsana?

Suomen aakkosiin kuulumaton saksalainen kirjain *ü* tuottaa vastaajille hankaluuksia. Kirjain esiintyy sanoissa *küps* ‘kypsa’, *tütar* ‘tytär’ ja *kostüüm* ‘puku’. Yllättäen vain 16 % ($f = 5$) kääntää sanan *küps* oikein ja suurin osa, 47 % ($f = 15$), sanaksi ‘kuppi’. Käännös ‘kuppi’ on odottamaton, koska viron sanasta on poistettu kokonaan *s*-kirjain. Muista vastaajista kolme tarjoaa verbiä ‘kaatua’; tämän miellelyhtymän taustalla voi olla verbi *kupsahtaa*. Eräs, ehkä leikillisyyttä tavoitteleva vastaaja jättää *ü*:n pisteet kokonaan huomiotta ja kääntää sanan Kuopion palloseura *Kups*:ksi. Sen sijaan sanan *tütar* oikeaan käännökseen päättyy 50 % ($f = 16$) vastaajista. Muita ehdokkaita ovat ‘tuutori’, ‘tutti’, ‘tuutata’ ja ‘katsoa’. Sanan *kostüüm* käännöksiä käsittelemme tarkemmin luvussa viisi.

Sanoissa *lumesadu* ja sen käännöstarjokkaassa ‘lumisade’ molemmat osat eroavat toisistaan vain yhden konsonantin verran; silti yhtäläisyyden löytää vain 69 % ($f = 22$) informanteista. Muutama vastaaja kääntää yhdyssanan alkuosan oikein, mutta jälkiosaksi tarjotaan ‘satua’, ‘ukkoa’ tai ‘kasaa’. *Sadu* on myös petollinen ystävä, jonka viitekehykseen liittyvät ‘tarina’ ja ‘iltasatu’ ovat vastine-ehdokkaina johdonmukaisia. Myös käännös ‘lumesatu’ on looginen, koska se kokonaisuudessaan viittaa

keksittyihin tarinoihin (vrt. KS s.v. *lume* ‘epätodellinen, harhauttava’; esimerkiksi *lumelääke*). *Lume*-sanon yhteydessä on oletettu samanlaisuutta, joka todellisuudessa puuttuu (samanlaisuuden lajeista ks. tarkemmin Ringbom 2007: 24–26). Liiallinen päättely johtaa vastaajan harhaan, eikä sanojen samankaltaisuus auta kääntämisessä.

Melko läpinäkymättömäksi luokiteltavan sanan *hämmastunud* oikeaan käännökseen ‘hämmästynyt’ päätyy 56 % (f = 17) vastaajista. Kaikissa muissa vastauksissa tartutaan sanan alkuosaan, joka käännetään ‘hampaaksi’. Loppuosa mukautetaan siihen sopivaksi: ‘hammastahna’ (22 % , f = 7), ‘hammaslääkäri’, ‘hammaslanka’, ‘hammasraudat’ ja ‘hammas’. Vokaalit *ä* ja *a* samassa yhdistämättömässä sanassa sopivat huonosti vokaalisointuun tottuneelle suomalaiselle. Harmoniarike ikään kuin ‘korjataan’, ja alkuosan *ä* saa väistyä *a*:n tieltä. Olisikin kiinnostavaa testata isommalla aineistolla, onko vastaavissa tapauksissa nimenomaan takavokaali *se*, jonka mukaan merkitystä useimmiten lähdetäisiin rakentamaan, jolloin *se* olisi ikään kuin tunnusmerkitön vaihtoehto. Yhdyssana voi tässä tapauksessa johtua mieleen senkin vuoksi, ettei partisiippimuoto ole testissä odotuksenmukaisin vaan varsin tunnusmerkkinen.

Sanan *naaber* ‘naapuri’ kääntää 59 % (f = 19) informanteista oikein. *Naaber* on tosin laskettavissa myös melko läpinäkymättömäksi petolliseksi ystäväksi, sillä se muistuttaa ‘naperoa’, jota 16 % (f = 5) vastaajista ehdottaakin käännökseksi. Kaksi vastaajaa kehittelee asiaa eteenpäin ja päätyy tarjokkaaseen ‘lapsi’, joka ei merkitse pelkästään pientä lasta vaan on eri-ikäisten tenavien yleiskäsite.

Sanan *herilane* hyväksytyjä vastineita ovat sekä ‘ampiainen’ että ‘herhiläinen’. Oikeaa käännöstä ehdottaa 25 % (f = 8) vastaajista. Suurin osa vastaajista, 38 % (f = 12), pudottaa pois sanan ensimmäisen kirjaimen *h*, jolloin tulokseksi saadaan ‘erilainen’. Muita tarjokkaita ovat muun muassa ‘perintö’, ‘herkullinen’, ‘herjata’ ja ‘hernekeitto’. ‘Perintöön’ on mahdollisesti päästy englannin *heritage*-sanasta, jossa yksi informantti hahmottaa yhtäläisyyttä viron sanan *herilane* kanssa.

Sanan *maitseaine* ‘mauste’ kääntää vain 19 % (f = 6) vastaajista oikein. Yleisin vastaus on ‘makeutusaine’, jota tarjoaa 22 % (f = 7) vastaa-

jista. ‘Mennä maata pitkin’ on jossain määrin looginen ehdokas oletetun määriteosan ‘maitse’ perusteella. Kolme informanttia päätyy käännökseen ‘maistiainen’, mikä on varsin ymmärrettävä ratkaisu, jos sanaa *maitseaine* ei hahmota yhdyssanaksi. Muita tarjokkaita ovat ‘huume’, ‘maisema’ ja ‘synnynnäinen’, ‘maizena’ (maissitärkkelystuotemerkki) ja ‘perunajauho’. ‘Perunajauho’ tulee mieleen todennäköisesti sanan *maizena* pohjalta – molempia käytetään suurustamistarkoitukseen. Sen sijaan tarjokkaan ‘synnynnäinen’ kääntämisen strategia jää epäselväksi.

Sana *sajand* ‘vuosisata’ kuuluu van Bezooijenin ja Gooskensin (2007: 256) sanojen luokittelun mukaan **täysin läpinäkymättömien** sanojen ryhmään, eli sanan yhteyttä käännösvastineeseen ei pysty hahmottamaan ilman kielihistoriallista tietoa. Oletetusti yksikään vastaajista ei käännä sanaa oikein. Kolme vastaajaa on oikeilla jäljillä sikäli, että heidän vastauksissaan on mukana oikean vastineen edusosa: ‘sadas’ ja ‘sata’. Eniten tarjotaan käännöksiä ‘salaatti’, ‘saha’, ‘santa’ ja ‘saada’. ‘Santa’- samoin kuin ‘hiekkä’-ehdokkaan taustalle voi uumoilla *sand*-sanan. Loput tarjokkaat, esimerkiksi ‘sattua’, ‘sairas’, ‘sahajauho’, ‘sinappi’ ja ‘sandaali’, ovat yksittäisiä. Hajonta on suuri, mikä on tietysti odotuksenmukaista, kun merkitykseen päädytään sattumanvaraisesti.

Samankaltaisuudesta on hyötyä käännösvastineita etsittäessä. Mikäli sanahahmo osoittautuu ongelmalliseksi, vaikeudet avautuvat kahteen suuntaan: viron yhdyssana hahmotetaan yhdistämättömäksi (esim. *maitseaine* *‘maisema’), mutta yllättävästi myös viron yhdistämättömässä sanassa (esim. *herilane* *‘hernekeitto’) nähdään kaksi osaa, jolloin tunnistetuksi uskottu määriteosa saa käänöksessä jatkokseen järjellisen edusosan.

3.2. Samankaltaisuus harhaanjohtavana tekijänä

Toisena tarkasteltavana ryhmänä ovat petolliset ystävät eli sanat, jotka ovat sukukielissä kirjoitus- tai ääntöasultaan lähes samanlaisia mutta jotka eroavat toisistaan merkitykseltään. Erityisesti läheisissä sukukielissä petolliset ystävät ovat riskiryhmä, johon kuuluvia sanoja voisi

kutsua myös näiden kahden kielen välisiksi homonyymeiksi. Ne johtavat helposti harhaan ja aiheuttavat väärinkäsityksiä ja ymmärtämishäiriöitä. (Laalo 1992: 11.) Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että ainakin viron opintoja aloittavat suomen opiskelijat ovat tietoisia niistä (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 86). Sen sijaan lukiolaiset eivät välttämättä ole selvillä niiden olemassaolosta.

Testiin valituista vironkielisistä petollisista ystäväistä ainoastaan yksi on täysin identtinen virheelliseen käännösvastineen kanssa mutta muutkin ovat äänteellisesti hyvin lähellä “väärää” tarjokasta. Tässä luvussa käsittelemme sanoja *viiner*, *lahja*, *töötada*, *särk* ja *sularaha*. Sanan *pilt* esittelemme luvussa viisi vieraan kielen avulla pääteltävien sanojen yhteydessä.

Viiner ‘nakki’ ei johda niin usein väärille jäljille kuin saattaisi olettaa. Informanteista 22 % (f = 7) vastaa oikein kun taas 41 % (f = 13) lankeaa petolliseen ystävään ja kääntää sanan ‘viineriksi’. Oikeiden ratkaisujen runsaus voi johtua siitä, että *viiner* on ehkä yksi tunnetuimmista viron kielen riskisanoista *piim* (‘maito’) -sanan rinnalla. Yksi informanteista kommentoikin tehtävää seuraavasti: *viineri tuli mieleen, mutta ihan kuin oisin kuullu että NAKKI?* Vaikka hän siis on ilmeisesti joskus kuullut käännöksen ‘nakki’, hän luottaa sanan ulkoasuun ja lankeaa petolliseen ystävään. Jos *viiner* yllättää harhaanjohtamattomuudellaan, *lahja* ‘laiha, mieto’ puolestaan onnistuu eksyttämään informantit: heistä 81 % (f = 26) päätyy ‘lahjaan’. Muita käännöksiä ovat ‘lahjoa’, ‘lahjapaketti’, ‘lapsi’ ja ‘pommi’. ‘Pommi’-tarjokkaan yhteydessä helposti epäilee, ettei informantti välttämättä ole suhtautunut testiin vakavasti.

Töötada-verbin oikea käänнос on ‘toimia, työskennellä’. Siihen ei päädy yksikään vastaaja. Suurin osa, 66 % (f = 21), valitsee verbin ‘töötätä’, joka muistuttaa ulkoasultaan viron verbiä. Myös loput vastaukset kolmea lukuun ottamatta liittyvät ‘tööttämiseen’: ‘tööttäminen’, ‘tööttäillä’ ja ‘auton töötti’. Kolme vastaajaa tarjoaa ‘kuolla’-verbiä. Kaksi näistä kolmesta kertoo hyödyntäneensä ruotsin sanaa *döda*, joka tosin merkitsee ‘tappaa’, ja toinen heistä mainitsee saaneensa apua myös englannin kielen sanasta *die* ‘kuolla’, jota *töötada* hänen mukaansa muis-

tuttaa. Artikkelin alussa esitimme oletuksen, että vieraasta kielestä olisi hyötyä sanojen kääntämisessä, mutta siitä voi joissakin tapauksissa olla myös haittaa.

Sana *särk* johtaa vastaajat täysin harhaan, sillä heistä 66 % ($f = 21$) tarjoaa käännöstä 'särki'. Yksikään vastaaja ei ehdota oikeaa vastinetta 'paita'. Sana hahmotetaan loppuheittoiseksi, kuten aiemmin käsitelty sana *kurss* 'kurssi'. Lopuista vastaajista suurin osa päättelee sanan viittaavaan särkymiseen, sen tulokseen tai aiheuttamiseen: 'rikkoutua' ja 'hajota', 'rikki' tai 'särkeä'. Näitä ehdokkaita yhdistää rikkoutumisen viitekehys; kolme informanttia sen sijaan tarjoaa täysin erilaista käännöstä 'särkkä'.

Sularaha 'käteinen' poikkeaa edellisistä esimerkeistä siten, että siinä nimenomaan yhdyssanan määräiteosa *sula* on harhaanjohtava. Kukaan vastaajista ei anna sen johtaa itseään harhaan eikä siten tarjoa vastineeksi 'sularahaa', mutta semanttista kokonaisuutta lähdetään rakentamaan nestemäisyyden kautta. Ehkä mielikuva rahan juoksevasta olomuodosta ohjaa valitsemaan käännökseksi jonkin metallin, kuten 'kuparin', 'tinan' tai 'kullan' (19 %; $f = 6$). Myös 'kolikko' on hahmotettavissa jonkin valmistusvaiheensa kautta sulaksi rahaksi. Eräs informantti osuu yhdessä valitsemistaan vaihtoehtoista 'käteinen/raha' oikeaan. Toinen täsmentää asiaa vastaten 'kuiva käteinen'; kolmas viittaa käteiseen metaforisella käännöksellään 'riihikuivaa rahaa'. Kolme vastaajaa antaa tarjokkaan 'seteli', joka tietenkin voidaan semanttisesti laskea käteiseksi mutta jota ei kuitenkaan voi pitää oikeana vastauksena. Muita ehdotuksia ovat muun muassa 'lahjus', 'avustus' ja 'paperimassa'.

On selviö, että muodollisessa opetuksessa petollisista ystäväistä on varsin helppo varoittaa. Suomen- ja vironoppijat ovat niistä varmasti tietoisia, sillä riskisanoista on laadittu paljon listoja, jopa sanakirjoja (ks. esim. Alvre & Vodja 1995). Lukiolaiset eivät ole riskisanoista kovin hyvin perillä, joten he lankeavat niihin odotuksenmukaisesti; kontekstin puute on omiaan ehkäisemään muiden kuin ensimmäisenä mieleen tulevan vaihtoehdon punninnan. Periaatteessa yksittäisistä petollisista ystäväistä on hyödyllistä arvioida, kuinka harhaanjohtavia ne todella ovat

vai voivatko ne kuitenkin ohjata ymmärtämistä oikeaan suuntaan (Möller 2007: 300). *Sularaha*-sanon käänkösvastineista monet ovat saman semanttisen kentän jäseniä. *Sularaha* ei ole suomessa käytössä, joten se ei ole kovin petollinen ystävä. *Lahja* sen sijaan on, minkä vuoksi siihen lankeamista on vaikea “varoa”. Myös *särk* vie harhaan joko äänteellisen läheisyyden (*särki* ~ *särkkä*) tai toisen semanttisen kentän (rikkinäisyys) aktivoitumisen perusteella. Virheellisiä käännöksiä tutkimalla on mahdollista miettiä uusia tapoja lähestyä riskiryhmän edustajia.

4. Lähimerkityksiset sanat

Oletimme, että informantit onnistuvat kääntämään tässä luvussa käsiteltävät lähimerkityksiset sanat oikein, koska valitut viron sanat ovat samankaltaisia tai miltei identtisiä sellaisten suomen sanojen kanssa, joilla on lähes sama merkitys kuin oikealla vastineella. Toki on muistettava, etteivät synonyymit koskaan täysin vastaa toisiaan, vaan vaikkapa niiden käyttöyhteydet voivat poiketa toisistaan (ks. esim. Jantunen 2001). Kontekstin puuttuessa esiintymisrajoitukset eivät kuitenkaan ole tärkeitä, vaan keskeistä on merkityksen jonkinasteisen yhtäläisyyden oivaltaminen. Vironkieliset sanat voivat olla muun muassa suomenkielisten käännkösvastineiden hyperonyymejä, hyponyymejä, paronyymejä tai meronyymejä.

Sanon *vihmavari* kääntäminen ‘sateenvarjoksi’ vaatii sanon *vihma* tunnistamista pienipisaraiseksi tihkusateeksi. *Vihmavari* ei kuitenkaan tuota yhtään oikeaa vastausta, ja sille annetaan yhteensä 23 eri vastausvaihtoehtoa. Näistä neljässä esiintyy sana *väri*: ‘vesiväri’, ‘vihreä väri’ ja ‘joku väri’. Tällöin oletus kirjoitusasun samankaltaisuudesta ohjaa merkityksen jäljittämistä. Muutamassa vastauksessa liikutaan *vihma*-sanon semanttisessa viitekehyksessä, sääsanastossa, joten osa informanteista on tavoittanut jotain oleellista. Heistä neljä päätyy tarjokkaaseen ‘tuuli’ tai sen ja jonkin toisen sanon yhdistelmään: ‘tuulenvire’ ja ‘tuulimittari’. ‘Tuulimittarin’ ehdottaja kertoo päättelynsä edenneen sanasta ‘vihmavahti’. Sääsanastoon liittyy myös ‘viima’. Yksittäisiä sekalaisia vastineita

ovat esimerkiksi ‘mustaherukka’, ‘varislintu’, ‘isoisä’, ‘vihainen’, ‘ämpäri’ ja ‘siivilä’. Mikäli yhdyssanaa ei hahmoteta, arvaaminen jää lähes ainoaksi vaihtoehdoksi, koska yhdistämättömällä sanalla *vihmavari* ei ole ‘sukulaista’ suomessa.

Sanan *näpp* päättelee 37 % (f = 12) vastaajista oikein ‘sormeksi’. Myös samaa tarkoittava sana ‘näppi’ on suosittu vaihtoehto. Samaan viitekehykseen liittyy muista tarjokkaista ‘käsi’, joka on *näpp*-sanän hyperonyymi. Paitsi ‘näppi’ myös ‘näppäin’ ja ‘nappi’ ovat todennäköisesti tulleet valituksi viron ja suomen sanojen kirjoitusasun läheisyyden vuoksi. Tarjokkaiden ‘varas’ ja ‘varastaa’ on ainakin mahdollista kuvitella syntyneen sanan ‘näpistää’ pohjalta. Kaksi informanttia kääntää sanan ‘päiväuneksi’. Toinen heistä käytti kertomansa mukaan apuna englantia: *nap* ‘päiväuni’.

Myös *pillimees* vaatii vastaajilta päättelykykyä. *Pilli* viittaa alkeelliseen soittimeen, ja siihen yhdistetyn *mees*-sanän avulla olisi mahdollista päätyä oikeaan käännökseen ‘soittaja’, jota yksikään informanteista ei kuitenkaan tavoita. Heistä suurin osa, 47 % (f = 15), kääntää sanan ‘pillimehuksi’, eli alkuosa pysyy täysin samana, mutta *mees*-loppu kääntyy ‘mehuksi’. ‘Mehu’-edusosaan on saatettu päätyä viron *mees*- ja suomen *mesi*-sanän samankaltaisuuden kautta. Semanttinen yhteys onkin ilmeinen: molemmat ovat sokeripitoista nestettä. ‘Pillimehu’ on malliesimerkki sinänsä loogisesta päättelystä, joka johtaa väärään tulokseen. Neljä informanttia ehdottaa ‘pillimestä’, joka on arkikielinen versio *erotuomarista*. Erotuomarin pilli tekee käännöksestä loogisen, ja samaan viitekehykseen kuuluu myös hyperonyymi ‘tuomari’. Kolmanneksi yleisin vastaus on ‘puhelimessa’, jolloin lähtökielen yhdyssanaa ei ole hahmotettu. Tarjokas ‘itkeä’ on mahdollisesti assosioitu *pillittää*-verbiin. Muita ehdokkaita ovat muun muassa ‘poliisi’ ja ‘pillihousut’.

Sanan *kiilaspäine* oikeaan käännökseen ‘kalju’ päätyy 25 % (f = 8) vastaajista. Mielenkiintoista on huomata, että jopa 41 % (f = 13) vastauksista kuuluu samaan semanttiseen ryhmään: ne kuvaavat luonnetta tai mielentilaa. Ilmeisesti sanan *kiilas* äänteellinen läheisyys *kiivas*-sanän kanssa vaikuttaa ratkaisuihin: ‘omapäinen’, ‘äkkipikainen’, ‘kiivas-

luontoinen, ‘kiivasmielinen’, ‘vihainen’ ja ‘jääräpää’. Muut vaihtoehdot syntyvät yhdistämättömäksi oletetun sanan pohjalta. ‘Päähine’ ja ‘pipo’ liittyvät loogisesti päähän; ‘hullu’ ja ‘humalainen’ ovat ehkä yhteydessä päässä olevaan kiilaan, jonka arvellaan aiheuttavan järjenvajautta enemmän tai vähemmän pysyvästi; ‘kiilata’ kytkeytyy äänteellisesti yhdyssanan alkuosaan *kiilas*.

Perenaine ei tuota yhtään oikeaa käännöstä ‘emäntä’. Semanttisesti lähimpänä ovat vastaukset ‘anoppi tai kotiäiti’ ja ‘perheäiti’. Perheen viitekehukseen voi laskea etäisesti kuuluvan myös tarjokkaan ‘morsian’. Suositut ehdokkaat ‘perinteinen’ ja ‘perimmäinen’ ovat varsin luontevia käännöksiä, jos sanaa *perenaine* ei hahmota yhdyssanaksi. Edellä mainittujen lisäksi tarjokkaita on laaja kirjo ‘geenistä’ ‘perunaan’. ‘Pesuaine’-käännöksessä edusosaksi on hahmotettu ‘naisen’ asemesta ‘aine’, johon määriteosa ‘pesu’ sopii. Ratkaisu on sikäli ymmärrettävä, että ‘aine’ on jo valmiiksi suomen sananakin mahdollinen. Ehdokkaassa ‘verenpaine’ on samoja kirjaimia – lisättynä *v*:llä – kuin vironkielisessä sanassa, tosin eri järjestyksessä.

Melko läpinäkyväksi olettamamme sanan *käepide* kääntää oikein ‘kahvaksi’ vain kaksi informanttia. Heidän lisäksi kaksi tarkoittaa asiaa hyponyymillä ‘ovenkahva’. Jopa kolme vastaajaa tekee substantiivista verbin määritteineen: ‘pitää kädestä’. Oletettavasti he etenevät sanaliitosta ‘kädestä pito’. Useissa vastauksissa sanan alku *käe* käännetään sanaksi ‘käsi’, minkä jälkeen on muodostettu – sinänsä loogisesti – yhdistämällä ‘käsinoja’ ja ‘käsivarsi’ sekä johtamalla ‘käsine’. Muutama informantti tarttuu yhdyssanan loppuosaan *pide*, jolloin koko sanan vastineeksi tarjotaan esimerkiksi ‘pidike’-, ‘mielipide’- ja ‘toimenpide’-käännöksiä; sekä johtaminen ja yhdistäminen ovat tässäkin yhteydessä strategisia vaihtoehtoja. Muita tarjokkaita sanalle ovat muun muassa ‘kättely’, ‘kärpänen’ ja ‘keppi’. Sanaan ‘käkikello’ päätymistä voisi edistää *käki*-sanan heikkoasteinen genetiivimuoto *käen*, josta *n*-pääte olisi tosin kadonnut.

Itsestään selvimmin sanasta *majahoidja* tulee mieleen ‘majanhoitaja’, josta voisi päätyä ‘talonhoitajaan’ tai ‘talonmieheen’. Oikean käännök-

sen ‘talonmies’ löytää 18 % (f = 6) informanteista. Useissa vastauksissa on oivallettu *ja*-aineksen merkitys ja tarjokas edustaa tekijäkategoriaa: ‘kotihoitaja’, ‘sairaanhoitaja’, ‘sisäkkö/siivooja’ ja ‘lähihoitaja’. Mikäli alkuosa on päättelyn kiinnekohtana, saadaan erilaisia yhdyssanavaihtoehtoja, joissa *maja* on joko määrite- tai edusosana: ‘majatalo’, ‘puumaja’, ‘retkeilymaja’ ja ‘leirimaja’. *Maja*-sanana pohjalta syntyvät verbimuodot ‘majailla’ ja ‘majoittua’. Näin ollen vastauksissa korostuu joko tekijyyden tai asumisen ulottuvuus; *maja* ja *talo* liittyvät samaan viitekehukseen.

Informanteista 6 % (f = 2) kääntää sanan *pealinn* oikein ‘pääkaupungiksi’ mutta 16 % (f = 5) väärin ‘peiliksi’. Paitsi ‘peili’ myös ‘pelata’, ‘päälinen’ ja ‘penaali’ osoittavat, ettei vastaaja ole hahmottanut yhdyssanaa ja että käänöksessä lähinnä tavoitellaan jossain määrin samalta kuulostavaa ehdokasta. Vain yksi vastaaja on langennut petolliseen ystävään ja tarjoaa vastineeksi ‘päälinnää’.

Oletuksemme viron ja suomen sanojen läheisten merkitysten toimimisesta apuna käännettäessä ei toteudu. Vaikka viron sana olisi aivan samassa muodossa kuin suomessa (*vihma* ja *maja*), oikeaan ratkaisuun tarvittavaa vastineen suomenkielistä synonyymia ei löydetä. Osittain tämä johtuu siitä, että mikäli esimerkiksi yhdyssanahahmo jää huomaamatta, äänteellistä samankaltaisuutta ei muodostu ja vaihtoehtoja avautuu useisiin suuntiin. Monissa tapauksissa pysytellään kuitenkin samassa semanttisessa viitekehyksessä. Sanojen hahmottaminen isompien merkityskenttien osiksi voisi toimia apuna opeteltaessa ymmärtämään lähisukukielen leksikkaa.

5. Vieraskieli apuna sanojen merkityksen jäljittämisessä

Uutta kieltä havainnoiva tai opetteleva ilahtuu löytäessään sen yhtäläisyyksiä paitsi äidinkieltensä myös oppimiensa vieraiden kielten ainesten kanssa. Tarkoituksellisesti samanlaisuutta voidaan käyttää hyväksi esimerkiksi ymmärtämisen strategiana. Kahden opeteltavan kielen sukulaisuudesta on apua, joten esimerkiksi suomalainen englanninoppija voi hyödyntää ruotsintaitoaan merkityksiä pohtiessaan (Ringbom 2007: 2,

24–25). Oletamme, että lukiolaiset arvelevat virolaisten opiskelevan vieraita kieliä ja pitävän siten todennäköisenä sanaston lainaamista muista kielistä; esimerkiksi englannin vaikutuksesta lähes kaikkiin kieliin olta-
neen perillä. Siten informantit todennäköisesti löytävät samankal-
taisuutta paitsi viron ja suomen myös viron ja muiden kielten välillä.
Tämän oletuksen testaamiseksi kyselylomakkeessa on lainasanoja, jotka
ovat tunnistettavissa käyttäen apuna ruotsia, englantia tai saksaa.

Hankalaksi asian tekee, jos lähtökielen sana muistuttaa useamman
muun kielen sanaa. Esimerkiksi viron *pilt* on suomen kannalta petolli-
nen ystävä (‘piltti’). Oikean merkityksen ‘kuva’ löytäminen edellyttäisi
ruotsin sanan *en bild* tai saksan sanan *das Bild* hyödyntämistä vertai-
luun. Yksikään informantti ei päädy oikeaan käännökseen, vaan osa
heistä lankeaa riskisanaan. Vastaajista 31 % (f = 10) päätyy ‘lapseen’,
28 % (f = 9) ‘pilttiin’ ja 9 % (f = 3) ‘vauvaan’. Ensimmäinen vaihtoehto on
kyseisen ikäryhmäkategorian hyperonyymi, muut kaksi sen hyponyy-
meja. Yksi infomantti ehdottaa vastaukseksi sanaa ‘karsina’ oletettavasti
sanan *pilttuu* pohjalta. Muita tarjokkaita ovat muun muassa ‘Piltti-
purkki’, ‘olut’ ja ‘ruoka’. Taustalla voi olla vakaa luottamus siihen, että
nimenomaan viron ja suomen sanat muistuttavat toisiaan eikä vieraan
kielen vaikutusta ajatella. Lisäksi joidenkin mielissä viron sanat usein
edustavat nykysuomessa harvemmin käytettyjä, hieman vanhahtavilta
kuulostavia variantteja, kuten *piltti*, joten ‘lapsi’-käännös soveltuu tähän
näkemykseen.

Myös sana *kostüüm* vaatii ehkä tämän päivän lukiolaisilta muiden
kielten hyödyntämistä, koska lainasana *kostyymi* ei nykysuomessa ole
juuri käytössä. Saksan *das Kostüm*, ruotsin *en kostym* ja englannin *cos-
tume* viittaavat sanaan ‘(miehen) puku’. Oikeaan käännökseen, jollaisena
voidaan pitää myös sanaa ‘kostyymi’, päätyy 50 % (f = 16) vastaajista.
Hyperonyymin ‘asu’ valitsee 31 % (f = 10) informanteista. Todennäköi-
sesti *ü*-vokaalin tunnistamattomuus tuo neljälle informantille mieleen
sanan *kostuum*, mikä johtaa käännökseen ‘koostumus’. Muita tarjok-
kaita ovat muun muassa ‘kosteä’, ‘kokonaisuus’, ‘käkikello’ ja ‘Venäjä’. Osa
näistä vastauksista on voinut syntyä huumorin siivittämänä.

Sana *lähifoto* on vieraan kielen avulla pääteltävistä sanoista helpoin. Sekä englannin *photo*, ruotsin *ett foto* ja saksan *das Foto* viittaavat kaikki sanaan ‘kuva’. Oikean käännösvastineen ‘lähikuva’ antaakin 78 % (f = 25) vastaajista. Semanttisesti samaa asiaa tarkoittaa ‘valokuva läheltä’. Neljä vastaajaa ehdottaa sanaa ‘valokuva’; muut tarjokkaat ovat ‘valokuvausliike’, ‘muotokuva’ ja ‘kasvokuva’. Kaikki vastaajat siis kääntävät sanan *foto* oikein sanaksi ‘kuva’.

Koska lainasanoja on testissä vai muutama, on vaikea sanoa, toteutuisiko mikään niiden tunnistamisessa käytetty tapa johdonmukaisesti suuremmassakin aineistossa. Mikäli sama lainasana on myös suomessa käytössä, kääntäminen onnistuu. Mikäli lainasana ei kuulu testattavan sanavarastoon, sen merkitystä ei löydetä. Lainasanojen hyödyntäminen entistä tehokkaammin voi edistää reseptiivistä monikielisyyttä.

6. Käännösratkaisujen perusteluja

Oppijoiden on todettu kykenevän analysoimaan tuottamis- ja oppimisstrategioitaan (Martin 1995: 267). Oletimme, että myös lukiolaiset pystyvät kuvaamaan tapaa, jolla he pyrkivät ratkaisemaan sanan merkityksen. Saatujen vastausten laatu vaihtelee suuresti. Vain harvoin on selityksiä useiden sanojen yhteydessä; joku saattaa kirjata yleisratkaisukseen “randomilla” (sattumanvaraisesti) toimimisen tai murteiden hyväksikäytön.

Tavallisimmin informantit toteavat, että käännösvastineen valintaa ohjaa viron ja suomen sanojen samankaltaisuus. Yhdenmukaisuuden havaitseminen on kirjattu esimerkiksi sanojen *tädi* ‘täti’ ja *naaber* ‘naapuri’ kohdalle. Informantit sanovat lisäävänsä tai poistavansa kirjaimia. Esimerkiksi kääntäessään sanaa *vili* (‘vilja’) moni informantti tosin päätyy väärään käännökseen ‘villi’ lisättyään toisen *l*-kirjaimen. Sen sijaan joskus onnistuneeseen tulokseen johtaa kirjaimen poistaminen, kuten sanassa *paljastada* ‘paljastaa’.

Vaikka lainasana on tunnusmerkkisempi kuin omaperäinen ja siten epäodotuksenmukaisempi, muista kielistä lainaamista on kuitenkin uumoiltu. Esimerkiksi sanan *kostüüm* yhteydessä 21 % (f = 7) vastaajista

kertoo arvelleensa sanan englannin kielen vaikutuksesta syntyneeksi ja päätelleensä merkityksen suoraan *costume*-sanana kautta. *Töötada*- eli ‘työskennellä’-verbin merkityksen ratkaisemiseksi kaksi vastaaja on hyödyntänyt ruotsin kielen sanaa *döda*. Ruotsista haetaan apua, kun viron ja suomen sanat eivät enää muistuta toisiaan. Oletettu samankaltaisuus perustetaan äänteellisen yhtäläisyyden varaan; sama strategia on hyväksi havaittu muita ratkaisuja tehtäessä. Myös sanojen *kurss* ‘kurssi’ ja *lähi-foto* ‘valokuva’ kääntämiseen oli käytetty ruotsin apua, vaikka molemmat ovat toki tunnistettavissa myös suomen kautta, käytetäänhän *foto*-sanaa arkisessa puheessa.

Joku informantti kertoo veikanneensa sanan *joogivesi* ‘juomavedeksi’. Toinen vastaaja muistelee nähneensä sanan *joogivesi* lähdevesipullossa ja vastaa siitä syystä ‘lähdevesi’. Se, että useissa vastauksissa kyse on arvauksesta, tulee näkyviin sanan perään liitetystä kysymysmerkistä. Esimerkiksi kohtaan *sularaha* on vastattu *kulta...?* ja *joku raha?*. Paitsi kysymysmerkkiä on käytetty myös hymiöitä vastausten perässä. Niillä informantit osoittavat huvittuneisuutta oman vastauksensa laadusta: *särk* ‘rikki tai särki-kala’ :D, *pillimees* ‘pillimies’ :D ja *küps* ‘hups’ :).

Valitettavasti informantit eivät luonnehdi kovin paljon ratkaisujensa taustoja. Useita kieliä opiskelleet lukiolaiset kykenisivät mitä todennäköisimmin tekemään selkoa strategioistaan, mutta ehkä testausajan rajallisuus esti perusteellisen paneutumisen. Toisaalta he mahdollisesti katsovat noudattavansa loogisesti yhtä ja samaa menettelyä, jonka kirjaaminen toistuvasti olisi ollut liian turhauttavaa. Joka tapauksessa vastauksista on nähtävissä, ettei käännöksen taustalla ole oletus pelkästään viron ja suomen yleiskielen yhdenmukaisuudesta. Myös toisenlaista lingvististä tietoa, kuten äidinkielen variantteja ja muita osattuja vieraita kieliä, hyödynnetään merkityksiä pohdittaessa.

7. Oikeiden vastausten määrällinen jakautuminen

Testisanojen kääntäminen onnistuu vaihtelevasti. Eniten oikeita vastineita (100 %, $f = 32$) annetaan sanalle *kurss*. Kaksi vastaajaa antaa lisävaihtoehdon 'suunta', joka on sanan toinen merkitys. Kyselylomakkeen sanoista kahdeksaa ei yksikään vastaaja käännä oikein. Nämä sanat ovat *vili* 'vilja', *vihmavari* 'sateenvarjo', *ajalugu* 'historia', *sajand* 'vuosisata', *pilt* 'kuva', *perenaine* 'emäntä', *lahja* 'laiha, mieto' ja *töötada* 'toimia, työkennellä'. Sanalle *vihmavari* tarjotaan 23:a erilaista käännöstä kun taas sanalle *tädi* vain kahta.

Seuraavassa taulukossa esitetään oikeiden vastausten prosenttiosuudet neljässä ryhmässä, jotka on esitelty luvussa 2. Osa sanoista kuuluu kahteen kategoriaan, minkä vuoksi niiden yhteismäärä on 39 eikä 35, kuten kyselylomakkeessa. Esimerkiksi sana *pilt* on luokitettavissa sekä petolliseksi ystäväksi että vieraan kielen avulla pääteltäväksi sanaksi.

TAULUKKO 1. Oikeiden vastausten esiintyminen kategorioittain

Kategoria	Sanoja (kpl)	Oikeat vastaukset kussakin ryhmässä (%)
1) Suomen sanoista kirjoitusasultaan eritasoisesti poikkeavat samamerkityksiset sanat	19	43,6
2) Petolliset ystävät	6	4,7
3) Lähimerkityksiset sanat	11	24,2
4) Vieraan kielen avulla pääteltävät sanat	3	35,3

Eniten oikeita vastauksia, 43,6 %, on ryhmässä yksi. Testiaineiston viro sanoista ovat helpoimmin ymmärrettävissä kirjoitusasultaan suomen sanoista vain kohtuullisesti poikkeavat sanat. Toiseksi parhaiten ymmärretään jonkin vieraan kielen avulla pääteltäviä, viroon lainattuja sanoja, joista informantit kääntävät oikein hieman yli kolmasosan. Oikeiden vastausten määrä on yllättävän pieni, kun sekä *kostyymi* että *foto* ovat

myös suomeen lainattuja sanoja. Tosin on muistettava, että lukiolaisen sanavarastoon *kostyymi* ei kovin luontevasti kuulu. Lainasanan *pilt* “petollisuus” johtaa harhaan, ja siten sen merkitys on ratkaiseva, koska lainasanojen vähäisyyden vuoksi yhdenkin sanan vaikutus tulokseen on suuri. Lähimerkityksisistä sanoista osataan kääntää vajaa neljäsosa. Petolliset ystävät puolestaan ovat hankalimpia, sillä vain 4,7 %:lle löydetään oikeat vastineet.

Kaiken kaikkiaan vastaajat osaavat kääntää sanoista 27 % oikein. Määrä ei ole vähäinen, sillä informantit eivät ole koskaan opiskelleet viron kieltä, läheskään kaikki sanat eivät muistuta suomen sanoja kovin paljon ja mukana testissä on myös petollisia ystäviä. Viron sanastoa on siis jollakin tasolla mahdollista ymmärtää suomen kielen pohjalta, vaikkei näin pienen aineiston perusteella olekaan mahdollista tehdä yleistyksiä.

8. Lopuksi

Edellä on kuvattu käännokestiä hyödyntäen, miten viron kielen kontekstittomia sanoja ymmärretään suomen kielen pohjalta. Informantteina on joukko lukio-opiskelijoita, jotka eivät ole saaneet opetusta viron kielestä. He paitsi kääntävät sanoja myös selostavat strategioitaan. Aineiston avulla pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Millaisia sanoja suomenpuhujat ymmärtää viron kielestä, millaisia ei? Auttaako viron ja suomen sanojen samankaltaisuus sanojen ymmärtämisessä vai johtaako harhaan? Helpottaako jokin viron ja suomen sanan yhteinen semanttinen piirre (esimerkiksi yläkäsite–alakäsite-suhde) merkityksen jäljittämässä? Onko informanttien hallitsemista vieraista kielistä apua viron kielen lainasanojen ymmärtämisessä? Mitä strategioita vastaajat käyttävät sanojen kääntämisessä?

Tulokset vahvistavat aiempien tutkimusten havaintoja samankaltaisuuden sekä myönteisestä että kielteisestä vaikutuksesta. Suomenpuhujat ymmärtää viron sanoja melko hyvin: mitä pienempiä kirjoitusasujen erot ovat, sitä paremmin kääntäminen onnistuu, mikä on tietysti

itsestään selvää. Virheelliset käännösvastineet voivat kuitenkin auttaa mietittäessä, millaisia äänteellisiä ja semanttisia vastaavuuksia, kombinaatioperiaatteita sekä muita lukutapoja olisi viron opetuksessa tai reseptiivistä monikielisyttä edistettäessä syytä ottaa huomioon.

Kielenoppimisen helppoutta tai vaikeutta on yritetty selittää tunnusmerkkisten ja -merkittömien piirteiden avulla. Yleensä on sanottu, että mikäli lähdekielestä eroava kohdekielen muoto on tunnusmerkkinen, se on vaikea omaksua ja korvautuu helposti äidinkielen tunnusmerkittömällä muodolla (Kellerman 1979: 53, 54). Samantapainen ilmiö tuntuu liittyvän testisanaston tunnistamiseen. Sanaa hahmottaessaan informantit lähtevät rakentamaan merkitystä esimerkiksi siten, että he olettavat viron sanan prototyypiksi yhdistämättömäksi yksiköksi, vaikka todellisuudessa kyse on yhdyssanasta. Vaikka sanan alku- tai jälkiosa olisi selvästi tunnistettavissa suomen perusteella (*vihmavari*), päädytään käännettäessä yhdistämättömään sanaan (esim. ‘ämpäri’). Toisaalta viron yhdistämätön sana muuttuu käännettäessä yhdyssanaksi, jos sen alussa tai lopussa on jokin (melko) selvästi tunnistettava suomea muistuttava jakso; tämän jälkeen määrite- tai edusosa seipitetään kokonaisuuteen sopivaksi (esim. *hämmastunud* ‘hammastahna’). Olisikin kiinnostavaa testata laajalla aineistolla, onko yhdyssana niin tunnusmerkkinen kuin kuvitellaan.

Ongelmallisimpia informanteille ovat petolliset ystävät, mikä todistaa läheisen samankaltaisuuden kääntöpuolesta: luottamus merkitysten yhtäläisyyteen on liian vahva silloin, kun kirjoitusasut ovat lähellä toisiaan. Kun kontekstia ei ole, informantilla ei ole mitään todisteita merkityseroista. Tietysti moni lukiolainenkin on voinut kuulla suomen kielen yksittäisten sanojen harhaanjohtavasta samankaltaisuudesta, joten tiettyä valppautta voi otaksua. Viroa formaalisti opetettaessa petollista ystävästä toki varoitellaan heti kurssien alettua.

Käännösvastinetta etsittäessä hyödynnetään yllättävän vähän viron ja suomen sanojen läheisiä, esimerkiksi synonyymisia, merkityksiä, vaikka kirjoitusasun perusteella ne olisivat tunnistettavissakin. Merkityksen päättelyssä saattaisi auttaa, jos oivaltaisi, että vironkielistä sanaa

muistuttava suomen sana on oikean käännösvastineen hyperonyymi (kuten *perenaine* *‘perhenainen’ po. ‘emäntä’), hyponyymi (kuten *maja* *‘maja’ po. ‘talo’) tai meronyymi (kuten *pealinn* *‘päälinna’ po. ‘pääkaupunki’). Toisaalta informantin käännöstarjokas voi kytkeytyä vironkielisen testisanan semanttiseen kenttään jollain loogisella tavalla, mikä kertoo sinänsä hyvästä kielitajusta. Osa testiin valituista lähimerkityksistä vironkielisistä sanoista edustaa ja muistuttaa suomessa hieman vanhahtavia tai muuten pientaajuisia sanoja. Ehkä tällaisissa tapauksissa kirjoitusasun täytyy olla todella samankaltainen, jotta yhteys suomen sanaan huomataan ja oikea käännösvastine löytyy. Varsinkin yhdys-sanat, esimerkiksi *vihmavari*, ovat ongelmallisia, kuten aiemmin on jo todettu. Testiasetelmaa on mahdollista tarkentaa, jolloin voidaan pyrkiä selvittämään eri tekijöiden vaikutus sananmuodon hahmottamiseen ja ymmärtämiseen vielä yksiselitteisemmin.

Vieraan kielen avulla tunnistettavia sanoja on aineistossa vain muutama, mutta niiden kääntämisen onnistumisen perusteella näyttäisi siltä, että englannista ja ruotsista – ehkä myös saksasta – on apua viron kielen lainasanojen ymmärtämisessä. Toisaalta yllättävästi joidenkin sanojen yhteydessä vieraista kielistä on haittaakin: informantti päätyy esimerkiksi englannin kautta väärään käännökseen, vaikka suomen avulla sana olisi ollut jopa helpommin käännettävissä oikein.

Kääntämisessä informantit mainitsevat hyödyntävänsä yleisimmin sukukielten sanojen samankaltaisuutta. Mikäli viron sana muistuttaa suomen sanaa, tämä kelpuutetaan käännösvastineeksi. Vastaajat kertovat myös lisänneensä ja poistaneensa vironkielisestä sanasta kirjaimia saadakseen siitä suomen kielen sanan. Vastaajat myöntävät käyttävänsä myös vieraiden kielten apua kääntäessään sanoja. Osa tosin tunnustaa lähinnä “veikanneensa” sanan merkityksen.

Havaintojen luotettavuus kärsii luonnollisesti materiaalin vähäisyyden vuoksi, mutta saaduista tuloksista on hyötyä, kun suunnitellaan jatkotutkimuksia, joissa selvitetään sanaston ymmärtämistä oman äidinkielen pohjalta. Tarkemmin aiheeseen voisi perehtyä keräämällä aineistoa myös keski-ikäisiltä tai vanhemmilta informanteilta. Heidän

ja lukioikäisten vastausten vertailu voisi paljastaa jotain sanavaraston laadullisesta vaihtelusta. Vanhempi vastaaja saattaa tuntea harvinaisempia sanoja kuten *vihma* ja *herhiläinen*. Lisäksi vieraiden kielten apuna käyttämisestä olisi mahdollista testata: onko sillä vaikutusta, opiskeleeko informantti muita kieliä vastaamishetkellä vai onko kielten opiskelusta vuosikymmeniä aikaa. Informantteja voisi etsiä myös lounaismurteiden alueelta; eroavatko heidän ja itäsuomalaisten edellytykset tunnistaa viron sanoja (viron ja lounaismurteiden yhteisistä ja erillisistä kehityslinjoista ks. esim. Paunonen 2003: 221–223).

Tutkimusta on tarkoitus laajentaa myös siten, että vastaavan kaltaisen testi tehdään eri puolella Viroa asuville virolaisille. Ovatko ymmärtämisen esteet samantapaisia silloin kuin kohdekielenä on viro? Tarkemmin on paneuduttava siihenkin, onko testattavien asennoitumisella sukukieleen merkitystä sanojen tunnistamisessa.

On selvää, että tekstikontekstissa useimmat sanat olisivat tunnistettavissa paremmin. Kuitenkin moni haluaa lisätä sanavarastoaan, joten tätä päämäärää edistämään tarvitaan kaikki saatavissa oleva tieto sanojen hahmottamisesta ja merkitysten päättelystrategioista. Toki on tärkeää selvittää kontekstin vaikutus prosessiin, mutta sisältösanojen tulkitseminen oikein on ratkaisevaa myös kokonaisen tekstin ymmärtämisessä. Sitä paitsi, kuten alussa mainittiin, kontekstin huomioon ottavat tutkimukset ovat meneillään ja toisesta niistä raportoidaan tässä julkaisussa (ks. Paajanen & Muikku-Werner 2012). Tutkimuksen soveltavana tavoitteena on pohtia, miten ymmärtämistä voisi helpottaa: millaiset ohjeet olisivat vieraisiin sanoihin törmättäessä relevantteja? Myös sukukielen opetusta voidaan tehostaa, jos esimerkiksi suurtaajuisten “hyvien” tai petollisten ystävien tunnistaminen automaattistuu ja energia saadaan siirretyksi hankalampien asioiden tarkkailuun.

Lähteet

- Alvre, Paul, Raul Vodja 1995. Pulma poikineen. Virolais-suomalainen vertailus-
nakirja. Porvoo: WSOY.
- Braunmüller, Kurt 2007. Receptive multilingualism in Northern Europe in the
Middle Ages. A description of a scenario. – Jan D. ten Thije, Ludger Zee-
vaert (Eds.). Receptive Multilingualism. Linguistic Analyses, Language
Policies and Didactic Concepts. Amsterdam: John Benjamins, 30–31.
- Delsing, Lars-Olof 2007. Scandinavian intercomprehension today. – Jan D. ten
Thije, Ludger Zeevaert (Eds.). Receptive Multilingualism. Linguistic Ana-
lyses, Language Policies and Didactic Concepts. Amsterdam: John Benja-
mins, 231–246.
- Delsing, Lars Olof, Katarina Lundin Åkesson 2005. Håller språket ihop Norden?
En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och
norska. Copenhagen: Nordisk ministerråd.
- Gooskens, Charlotte, Nanna Haug Hilton 2010. The effect of social factors on the
comprehension of a closely related language. – 24th Scandinavian Confe-
rence of Linguistics, 26 August 2010. University of Eastern Finland. Tiivis-
telmä esitelmästä. www.let.rug.nl/gooskens/pdf/pres_joensuu_2010.pdf
(10.05.2012).
- Grönholm, Maija 1992. Semanttinen ekvivalenssi ja ruotsinkielisten tekemät
sanastovirheet suomen kielessä. – Heikki Nyyssönen, Leena Kuure (Toim.).
Kielen ja kulttuurin omaksuminen. AFinLA:n vuosikirja n:o 50. Jyväskylä:
Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja, 97–112.
- Hufeisen, Britta, Nicole Marx 2007. DaFnE, EuroComGerm and receptive multi-
lingualism. – Jan D. ten Thije, Ludger Zeevaert (Eds.). Receptive Multi-
lingualism. Linguistic Analyses, Language Policies and Didactic Concepts.
Amsterdam: John Benjamins, 307–321.
- Heinonen, Maria 2011. “Viineri tuli mieleen, mutta ihan kuin oisin kuullu että
nakki?”. Kyselytutkimus eräiden viron sanojen ymmärtämisestä suomen
kielen sanojen pohjalta. Julkaisematon kandidaatintutkielma. Itä-Suomen
yliopisto.
- Jantunen, Jarmo H. 2001. *Tärkeä seikka ja keskeinen kysymys: mitä korpuslingvis-
tinen analyysi paljastaa lähisynonyymeista?* – Virittäjä 105 (2), 170–192.
- Jantunen, Jarmo H. 2009. *Minulla on aivan paljon rahaa.* Fraseologiset yksiköt
suomen kielen opetuksessa. – Virittäjä 113 (3), 356–381.
- Kaivapalu, Annekatrin 2009. Vironkielisen suomenoppijan äidinkieli – ongelma,
haaste vai voimavara? – Virittäjä 113 (3), 382–402.

- Kaivapalu, Annekatrin, Pirkko Muikku-Werner 2010. Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkiellensä pohjalta? – Lähivördlusi. Lähivertailuja 20, 68–95. <http://dx.doi.org/10.5128/LV20.03>
- Kellerman, Eric 1979. Transfer and non-transfer: Where are we now. – Studies in Second Language Acquisition 2 (1), 37–57. <http://dx.doi.org/10.1017/S0272263100000942>
- KS = Kielitoimiston sanakirja 2008. Cd-rom-levy ja ohjevihko. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 149. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone.
- Laalo, Klaus 1992. Huvitav lugu – kiinnostava juttu. Suomen ja viron välinen sanaston riskiryhmä ja sen taustaa. Suomi 164. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Larjavaara, Matti 2007. Pragmasemantiikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1077. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lutjeharms, Madeline 2007. Processing levels in foreign-language reading. – Jan D. ten Thije, Ludger Zeveaert (Eds.). Receptive Multilingualism. Linguistic Analyses, Language Policies and Didactic Concepts. Amsterdam: John Benjamins, 265–284
- Martin, Maisa 1995. The Map and the Rope: Finnish Nominal Inflection as a Learning Target. *Studia Philologica Jyväskyläensis* 38. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Maurud, Øivind 1976. Naborspråkforståelse i Skandinavia. En undersøkelse om gjensidig forståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge och Sverige. Stockholm: Nordiska Rådet.
- McCarthy, Michael 1990. Vocabulary. Oxford: Oxford University Press.
- Meara, Paul 1997. Towards a new approach to modelling vocabulary acquisition. – Norbert Schmitt, Michael McCarthy (Eds.). Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy. Cambridge: Cambridge University Press, 109–121.
- Möller, Robert 2007. A computer-based exploration of the lexical possibilities of intercomprehension. Finding German cognate of Dutch words. – Jan D. ten Thije, Ludger Zeveaert (Eds.). Receptive Multilingualism. Linguistic Analyses, Language Policies and Didactic Concepts. Amsterdam: John Benjamins, 283–305.
- Paajanen, Ilona, Pirkko Muikku-Werner 2012. Tee on kitsas – onko ‘tee kitkerää’ vai oletteko ‘te saita’? Suomalaiset opiskelijat viroa ymmärtämässä. – Lähivördlusi. Lähivertailuja 22, 219–258. <http://dx.doi.org/10.5128/LV22.08>

- Paunonen, Heikki 2003. Suomen kielen morfologisista muutosmekanismeista. – Lea Laitinen, Hanna Lappalainen, Päivi Markkola, Johanna Vaattovaara (Toim.). Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta. *Kieli* 15. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 187–248.
- Puro, Tarja 1999. Sanastollinen tieto ja suomen kielen oppikirjojen sanasto. – *Virittäjä* 103 (1), 2–26.
- Puro, Tarja 2000. Verbien kehittyminen alkeiskurssilla: te ette pitää – poika ei pidä – hän ei pitää – hän ei pidä. – Paula Kalaja, Lea Nieminen (Toim.). *Kielikoulussa – kieli koulussa*. AFinLA:n vuosikirja n:o 58. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja, 303–323.
- Ringbom, Håkan 1987. *The Role of the First Language in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Ringbom, Håkan 2007. *Cross-Linguistic Similarity in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters.
- van Bezooijen, Renée, Charlotte Gooskens 2007. Interlingual text comprehension. Linguistic and extralinguistic determinants. – Jan D. ten Thije, Ludger Zeevaert (Eds.). *Receptive Multilingualism. Linguistic Analyses, Language Policies and Didactic Concepts*. Amsterdam: John Benjamins, 249–263.
- Voionmaa, Kaarlo 1993. Frekventtien verbien asemasta kielenoppimisessa ja -opetuksessa. – Jyrki Kalliokoski, Kirsti Siitonen (Toim.). *Suomeksi maailmalla: kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opetuksesta*. Castrenianumin toimitteita 44. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos ja Suomalais-Ugrilainen seura, 63–75.
- Zeevaert, Ludger, Jan D. ten Thije 2007. Introduction. – Jan D. ten Thije, Ludger Zeevaert (Eds.). *Receptive Multilingualism. Linguistic Analyses, Language Policies and Didactic Concepts*. Amsterdam: John Benjamins, 1–21.

Pirkko Muikku-Werner

Itä-Suomen yliopiston humanistinen osasto, suomen kieli ja kulttuuritieteet

PL 111

FI-80101 Joensuu, Finland

pirkko.muikku-werner@uef.fi

Maria Heinonen

Itä-Suomen yliopiston humanistinen osasto, suomen kieli ja kulttuuritieteet

PL 111

FI-80101 Joensuu, Finland

marhein@student.uef.fi

Liite 1. Kyselylomake

Hei!

Teen kandidaatintutkielmaani viron kielen ymmärtämisestä suomen kielen pohjalta Itä-Suomen yliopistossa. Vastaa ensin taustakysymyksiin.

Ikä: _____

Sukupuoli: mies / nainen

Minkä verran olet ollut tekemisissä viron kielen kanssa?

Haluaisitko opiskella viron kieltä?

Seuraavassa on 30 vironkielistä sanaa. Käännä sanat suomen kielelle. Jos käytit jotakin tiettyä strategiaa sanan ratkaisemiseksi, kirjaa se ylös sanan jälkeen.

- 1) paljastada _____
- 2) kohtumine _____
- 3) pealinn _____
- 4) tantsida _____
- 5) kurss _____
- 6) naaber _____
- 7) tädi _____
- 8) lumesadu _____
- 9) tunnustada _____
- 10) vili _____

- 11) vihmavari _____
- 12) joogivesi _____
- 13) töötada _____
- 14) lähifoto _____
- 15) majahoidja _____
- 16) käepide _____
- 17) kostüüm _____
- 18) maitseaine _____
- 19) särk _____
- 20) küps _____
- 21) haug _____
- 22) tütar _____
- 23) ajalugu _____
- 24) hämmastunud _____
- 25) pillimees _____
- 26) sajand _____
- 27) viiner _____
- 28) näpp _____
- 29) herilane _____
- 30) labakinnas _____
- 31) pilt _____
- 32) perenaine _____
- 33) sularaha _____
- 34) lahja _____
- 35) kiilaspäine _____

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Kiitos! :)

***Lumesadu* – ‘tarina’ or ‘lumikasa’
or something completely different?
How Finnish senior high school students try
to recognize Estonian words**

PIRKKO MUIKKU-WERNER

University of Eastern Finland

MARIA HEINONEN

University of Eastern Finland

If we want to encourage Estonian and Finnish speakers to engage in multilingual communication, i.e. to use their native languages as a device in mutual interaction, it is important to know as much as possible of its prerequisites. Understanding is essential and therefore this article discusses the ability of Finnish senior high school students to understand Estonian vocabulary without previous knowledge of Estonian. It is hypothesized that the affinity of the source and target languages may facilitate the recognition but, on the other hand, it also may cause confusion: ‘false friends’ in Estonian are easily adopted for communicative purposes.

A list of 35 Estonian words were given to 32 senior high school students. Their task was to translate those words into Finnish and describe how they ended up choosing their solutions. Obviously, words normally appear in context, but one aim of this test was to find out how the lexical elements are conceived, what sort of appearance the Estonian word has. Context, the inner logic of the phrase, would have helped too much in inferring the meaning directly.

The test words were divided into different groups: words resembling the Finnish words to different degrees, thus facilitating their understanding less or more, misleading false friends, loanwords which could have been recognized through some other L2 and words with a similar meaning in Finnish but sounding a little old-fashioned, seldom used or more specific, so that they are not automatically connected with the right translation equivalent: *vihma* – meaning *drizzle* – was not linked with *rain* in *vihmavari* ‘sateenvarjo’ but with the word ‘viima’ (*strong wind*) which is phonetically rather similar to *vihma*.

The results show, for example, that compounds are clearly marked and not so easy to recognise as non-compound words. The more the spelling differs, the

more difficult it is to infer the word meaning. False friends are problematic as expected. L2 can be helpful in translation. Even though the results are partly predictable, the wrong translations provide us with new information about failing recognition in a closely related language. This information can be useful in teaching, producing learning materials or one-line dictionaries.

Keywords: receptive multilingualism; related languages; understanding; vocabulary; false friends